

M Ű E G Y E T E M 1 7 8 2

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Gépészmérnöki Kar
Hidrodinamikai Rendszerek Tanszék

Direkt rugóterhelésű nyomáshatároló szelepek
öngerjesztett rezgései

Doktori disszertáció alapján készült tézisfüzet

Erdődi István

Témavezető:
Dr. Hős Csaba

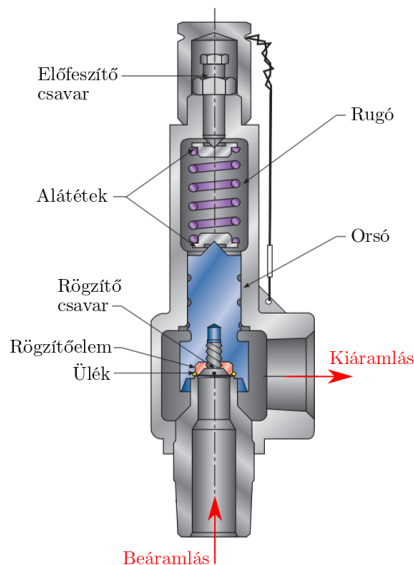
Budapest, 2019

1. fejezet

Bevezetés

A nyomáshatároló szelepek képviselik a túlnyomással szembeni utolsó védvonalat, így megbízható működésük elengedhetetlen a védett rendszer biztonsága szempontjából. Egyes alkalmazási területeken, például az olajiparban — ahol a védett csővezetékek gyakran távoli, nehezen megközelíthető helyeken is keresztül haladnak — a biztonságos üzemeltetés minimális karbantartási igények mellett is garantálni kell. Ennek az elvárásnak a közvetlen rugóterhelésű kialakítás megfelel, lévén a zárótestet mindössze egy előfeszített rugó rögzíti az ülékhez (1.1. ábra), így a konstrukció rendkívül egyszerű, és kevés mozgó alkatrészből áll. Egy ilyen szelep a méretezés szempontjából két jellemző paraméterrel rendelkezik: a *nyitónyomással*, amely az a nyomásesés, amelyen a szelep nyit; valamint a *kapacitás*, amely a szelepen átengedett tömegáram a vonatkozó szabvány által előírt körülmények mellett.

Ipari tapasztalatok alapján [1] azonban ez a kialakítás bizonyos üzemeltetési körülmények között hajlamos instabil viselkedésre. Ennek oka, hogy a zárótest lényegében egy egytömegű lengőrendszerként modellezhető, amelyet az áramlásból származó erők gerjesztenek egy nemlineáris rendszert alkotva. Amennyiben egyéb csatlakozó elemek is szerepelnek a rendszer-

1.1. ábra. Egy jellemző direkt rugóterhelésű biztonsági szelep konstrukció [2].

ben, például tartályok vagy csővezetékek, úgy további instabilitások is megjelenhetnek. Ezek egyik fajtája az úgynevezett *negyedhullám instabilitás*, ami a zárótest és a felvízoldali csővezeték akusztikus kapcsolatára vezethető vissza. Ekkor a csőbéli nyomáseloszlás negyedhullám módust vesz fel. Jelen munka célja a Hidrodinamikai Rendszerek Tanszék korábbi, témához kapcsolódó kutatómunkájának [3, 4, 5, 6] numerikus áramlás-tan alapú további validációja, a hivatkozott cikkekben bemutatott *negyedhullám modell* továbbfejlesztése az effektív felület felhasználásával, és a *gázdinamikai modell* kiegészítése az alvízoldali csővezeték modellezésével.

2. fejezet

Az eredmények összefoglalása

2.1. Blowdown számítás

Számos nyomáshatároló szelepnél a zárási nyomás kisebb a nyitónyomásnál — az angol nyelvű szakirodalom a kettő különbségére a *blowdown* kifejezést használja. A műszaki gyakorlatban ez a jelenség széles körben ismert, a vonatkozó szabványok és kézikönyvek a méretezés és az üzemeltetés szempontjából is egyértelműen rendelkeznek róla [1, 7], a pontos beállítása pedig jellemzően tapasztalati úton vagy numerikus szimulációk segítségével történik. Jelen munka éppen ezért a jelenség fizikai hátterének feltárását célozza meg, és bemutat egy egyszerű, tisztán analitikus számítási eljárást, mely gyors és kvalitatív blowdown előrejelzésre alkalmas. A számítási eljárás hasonló Bazsó et al. [8] megközelítéséhez, azonban a stabilitásvizsgálat alapja jelen esetben nem a statikus-, hanem az össznyomásésés.

1. Tézis

Direkt rugóterhelésű nyomáshatároló szelepek nyitási és zárási nyomása közötti különbség („blowdown”) analitikusan előrejelezhető összenyomhatatlan newtoni munkaközeg esetén az egyensúlyi össznyomásesés és nyitás kapcsolatának ismeretében, melyet a

$$\Delta p_t = \frac{(1 + C_D^2 B^2(\tilde{x}) \tilde{x}^2) s (\tilde{x} + \tilde{x}_0)}{D\pi \tilde{A}_{\text{eff}}(\tilde{x})}$$

egyenlet ír le, ahol Δp_t az össznyomásesés a szelepen, C_D az átfolyási szám, $\tilde{x} = 4x/D$ a dimenziótlan nyitás, $\tilde{x}_0 = 4x_0/D$ a rugó dimenziótlan előfeszítése, s a rugómerevség, D az ülék átmérő, és $\tilde{A}_{\text{eff}}(\tilde{x}) = A_{\text{eff}}(\tilde{x})/(D^2\pi/4)$ a dimenziótlan effektív felület. Ezen felül $B(\tilde{x}) \equiv 1$ tányér alakú zárótestekre, valamint $B(\tilde{x}) = (1 - \frac{\tilde{x}}{4} \cos \alpha \sin \alpha) \sin \alpha$ kúpos zárótestekre, ahol α a zárótest félkúpszöge.

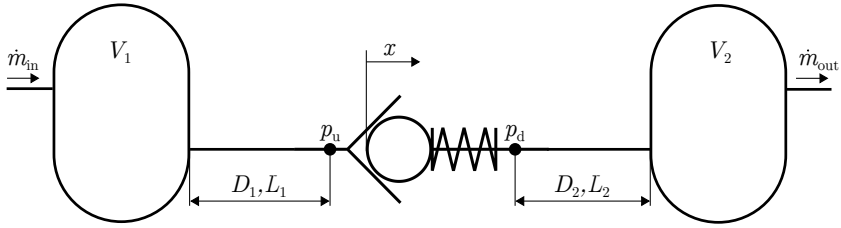
Ez alapján az egyensúlyi görbe alapján az egy adott szelepre jellemző „blowdown” megállapítható az effektív felület és az átfolyási szám ismeretében.

2. Tézis

Direkt rugóterhelésű nyomáshatároló szelepek $\Delta p_t(\tilde{x})$ egyensúlyi helyzeteinek lineáris statikus stabilitási feltételét az

$$s - D\pi \frac{d\tilde{A}_{\text{eff}}(\tilde{x})}{d\tilde{x}} \frac{1}{1 + C_D^2 B^2(\tilde{x}) \tilde{x}^2} \Delta p_t + D\pi \frac{2C_D^2 \tilde{A}_{\text{eff}}(\tilde{x}) B(\tilde{x}) \tilde{x} \left(B(\tilde{x}) + \frac{dB(\tilde{x})}{d\tilde{x}} \tilde{x} \right)}{(1 + C_D^2 B^2(\tilde{x}) \tilde{x}^2)^2} \Delta p_t > 0,$$

egyenlet adja meg összenyomhatatlan newtoni munkaközeg esetén, ahol s a rugómerevség, D az ülék átmérő, C_D az átfolyási szám, $\tilde{A}_{\text{eff}}(\tilde{x}) = A_{\text{eff}}(\tilde{x})/(D^2\pi/4)$ a dimenziótlan effektív felület, $\tilde{x} = 4x/D$ a dimenziótlan nyitás, és Δp_t az össznyomásesés

2.1. ábra. A gázdinamikai modell.

a szelepen. Ezen felül $B(\tilde{x}) \equiv 1$ tányér alakú zárótestekre, és

$$B(\tilde{x}) = \left(1 - \frac{\tilde{x}}{4} \cos \alpha \sin \alpha \right) \sin \alpha$$

kúpos zárótestekre, ahol α a zárótest félkúpszöge.

Ez a feltétel ekvivalens a

$$\frac{d\Delta p_t(\tilde{x})}{d\tilde{x}} > 0$$

feltétellel a $\Delta p_t(\tilde{x})$ egyensúlyi görbére. Ezáltal a stabilitásvizsgálat vizuálisan is elvégezhető az effektív felület és az átfolyási szám ismeretében.

2.2. Átfolyó szelep peremfeltétel

A kiegészített gázdinamikai modell egy felvízoldali tartályból és csővezetékéből, a direkt rugóterhelésű szelepből (ez betölthet nyomáshatároló vagy egyenirányító szerepet is), valamint az alvízoldali csővezetékéből és tartályból áll, sematikus vázlata a 2.1 ábrán látható. A tartályokra az anyagsmegmaradás egyenletét oldja meg az üzemeltetéstől függő állapotváltozás feltételével, a csővezetékre az egydimenziós tömeg-, impulzus-, és energiamegmaradási egyenletek vannak felírva, a zárótest pedig egytömegű lengőrendszerként van modellezve. Az egyes elemeket összekapcsoló peremfeltételek alapját Hős et al. [3, 4, 5, 6]

modellje alkotja. A hivatkozott cikkekkel ellentétben jelen modellben átfolyó szelep szerepel, amihez új peremfeltétel kidolgozására volt szükség.

3. tézis

Kidolgoztam egy fizikailag konzisztens peremfeltételt az izentropikus karakterisztikák módszeréhez, mellyel egy két egyenes csővezeték összekötő direkt rugóterhelésű szelep működése leírható összenyomható newtoni munkaközeg esetén. A meghatározandó ismeretlenek az állapotváltozók (nyomás, hőmérséklet, sűrűség, fajlagos energia, sebesség) a felvív- és alvívoldali csővezetékek csatlakozásánál, valamint a statikus nyomás a szelep ülékénél és a zárótest után.

A módszer feltételezi, hogy a munkaközeg ideális gáz, és a szelep környezetében és a szelepen keresztül az áramlás izentropikus, valamint fojtott áramlás esetén a kritikus keresztmetszet az ülékénél található. A megoldó figyelembe veszi a keresztmetszetváltozást a felvívoldali csővezeték és az ülék, illetve a szelepház és az alvívoldali csővezeték között.

A megoldandó egyenletrendszer a szelep átfolyási egyenlete, a karakterisztikák módszeréhez kapcsolódó megmaradási egyenletek, az energiaegyenlet, az izentropikus állapotváltozást leíró egyenlet és az ideális gáz állapotegyenlete alkotja.

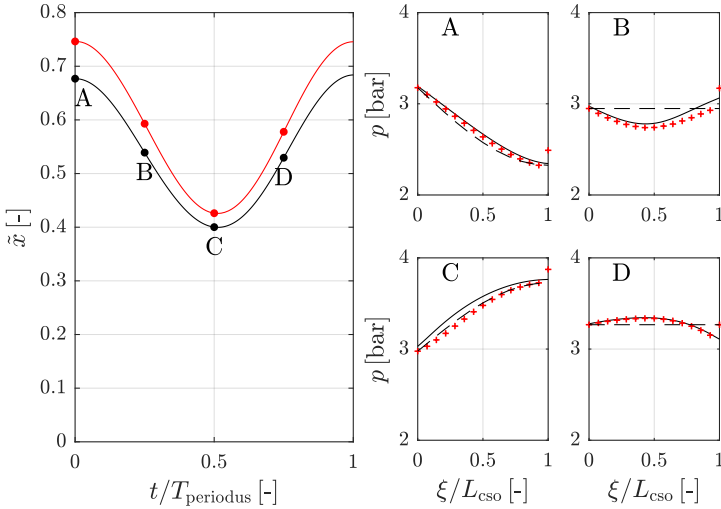
Amennyiben a szelep zárt állapotban van, az alvív- és felvívoldalon zárt csővezeték peremfeltételt kell alkalmazni. Az esetleges visszaáramlás modellezhető a két oldal felcserélésével. Kapcsolódó publikációk: [E1].

2.3. Negyedhullám instabilitás

A gázdinamikai modell eredményeinek és a negyedhullám modell feltételeinek validálásához instacionárius kapcsolt CFD szimulációkat végeztem. Tekintettel arra, hogy a zárótest széles nyitási tartományban elmozdulhat, a szimulációk során nemcsak a háló deformálódásának megengedésére, de dinamikus

újrahálózásra is szükség volt a háló megfelelő minőségének fenntartása érdekében.

A gázdinamikai-, a negyedhullám-, és a CFD modellek közül utóbbi tekinthető a legpontosabbnak, lévén képes a zárótest mozgásának leírása mellett a teljes áramlási tér felbontására is.

2.2. ábra. A dimenziótlan nyitás egy lengési periódus során (bal oldalt, fekete: GDM, piros: CFD), és a nyomáeloszlás a csőben a jelölt időpillanatokban (jobb oldalt, fekete folytonos vonal: GDM, piros jelölők: CFD, szaggatott vonal: negyed szinuszhullám).

A gázdinamikai és a CFD modellek eredményei esetén is megfigyelhető, hogy stabilitásvesztés után a csővezetékben a nyomáeloszlás negyedhullám módusban leng, ahogy az a 2.2 ábrán is látható. Fontos megjegyezni, hogy a két szimuláció paramétereit kis mértékben eltérnek, azonban a célom nem a két eredmény egymásra illesztése, hanem a negyedhullám alak bemutatása. Az első és utolsó előtti nyomás értékekre illesztett szinusz negyedhullám megerősíti a korábbi feltételezéseket. Az

utolsó, szelephez legközelebbi nyomás érték nem illeszkedik a negyedhullám görbére, ott már megfigyelhető a szelep „megálító” hatása.

Tudomásom szerint ez az első, CFD szimulációk segítségével is kimutatott negyedhullám instabilitás.

4. tézis

Egy egyenes csővezetékhez csatlakoztatott, összenyomható newtoni munkaközegű direkt rugóterhelésű nyomáshatároló szelepre az időfüggő kétdimenziós Reynolds átlagolt Navier-Stokes egyenletekre alapuló kapcsolt CFD szimulációk segítségével megmutattam, hogy a dinamikus stabilitásvesztéskor a csőbeli nyomáseloszlás negyedhullám módusban leng. Ez bizonyítja, hogy a negyedhullám instabilitás hátterében valóban a csővezeték és a szelep akusztikus kapcsolása áll.

Kapcsolódó publikációk: [E2, E3, E4, E5, E6].

Irodalomjegyzék

- [1] American Petroleum Institute, „API Standard 520: Sizing, Selection, and Installation of Pressure-relieving Devices, Part II—Installation,” 2015.
- [2] Emerson, „Anderson Greenwood Series 61 Spring Operated Pressure Relief Valves,” 2017.
- [3] C. J. Hős, A. R. Champneys, K. Paul, és M. McNeely, „Dynamic behavior of direct spring loaded pressure relief valves in gas service: Model development, measurements and instability mechanisms,” *Journal of Loss Prevention in the Process Industries*, vol. 31, no. 1, pp. 70–81, 2014.
- [4] C. Hős, A. Champneys, K. Paul, és M. McNeely, „Dynamic behaviour of direct spring loaded pressure relief valves in gas service: II reduced order modelling,” *Journal of Loss Prevention in the Process Industries*, vol. 36, pp. 1–12, 2015. [Online]. Available: <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0950423015001151>
- [5] C. Hős, A. Champneys, K. Paul, és M. McNeely, „Dynamic behaviour of direct spring loaded pressure relief valves: III valves in liquid service,” *Journal of Loss Prevention in the Process Industries*, vol. 43, pp. 1–9, 2016.
- [6] C. Hős, A. Champneys, K. Paul, és M. McNeely, „Dynamic behaviour of direct spring loaded pressure relief val-

ves: IV review and recommendations on instability avoidance,” *Journal of Loss Prevention in the Process Industries*, vol. 48, pp. 270–288, 2017.

- [7] ASME, „ASME Code Section VIII, Division I, Appendix M,” American Society of Mechanical Engineers, Tech. Rep., February 2010.
- [8] C. Bazsó és C. Hős, „On the static instability of liquid poppet valves,” *Periodica Polytechnica Mechanical Engineering*, vol. 59, no. 1, pp. 1–7, 2015. [Online]. Available: <http://pp.bme.hu/me/article/view/7049>

Saját publikációk

- [E1] I. Erdődi és C. Hős, „Stability analysis of spring operated check valves with upstream and downstream pipings,” in *Proceedings of CMFF'18*, Budapest, 2018.
- [E2] I. Erdődi és C. Hős, „CFD simulation on the dynamics of a direct spring operated pressure relief valve,” in *Proceedings of CMFF'15*, Budapest, 2015.
- [E3] I. Erdődi és C. Hős, „Nyomáshatároló szelep dinamikus stabilitásának numerikus áramlástan vizsgálat,” in *OGÉT 2016: XXIV. Nemzetközi Gépészeti Találkozó*, Déva, 2016, pp. 106–109.
- [E4] I. Erdődi és C. Hős, „Effect of disc geometry on the dynamic stability of direct spring operated pressure relief val-

ves,” in *VII European Congress on Computational Methods in Applied Sciences and Engineering*, Hersonissos, 2016.

- [E5] I. Erdődi és C. Hős, „Numerical modeling of a direct spring operated pressure relief valve,” *Journal of Computational and Applied Mechanics*, vol. 11, no. 2, pp. 123–136, 2017.
- [E6] I. Erdődi és C. Hős, „Prediction of quarter-wave instability in direct spring operated pressure relief valves with upstream piping by means of CFD and reduced order modelling,” *Journal of Fluids and Structures*, vol. 73, pp. 37–52, 2017.